

Een eigen thuis? Beleving van menselijke (on)veiligheid en ervaringen van een thuis bij ontheemding door rampen in Assam, India

Samenvatting

Het verlangen erbij te horen en zich thuis te voelen zijn diepgewortelde menselijke behoeften. Deze behoefte is sterk afhankelijk van geopolitieke werkelijkheid en nationale wetgeving. Politieke processen zoals rampen en daarmee samenhangende ontheemding kunnen voor grote veranderingen zorgen voor de getroffen, onder andere wat betreft hun thuisgevoel en hun gevoel van veiligheid. Gemeenschappen die dicht bij de rivier de Brahmaputra in Assam (India) wonen, hebben al generaties lang last van erosie van rivieroeveren en overstromingen. Dit heeft geleid tot interne ontheemding en het complexe probleem van erosie-gerelateerde herintegratie.

Hoewel het probleem van erosie van rivieroeveren (riverbank erosion, RBE) in het district Assam in het noordoosten van India politiek wordt erkend, is dit niet eenduidig is de implementatie van beleid ten aanzien van de duurzame herintegratie van door erosie ontheemde gemeenschappen ontoereikend. Erosie-gerelateerde ontheemding is dus nog steeds een groot probleem in Assam. In tegenstelling tot slachtoffers van overstromingen, hebben families die door erosie permanent ontheemd geraakt zijn geen huis meer waarnaar ze kunnen terugkeren wanneer het water gezakt is en de tijdelijke opvangcentra gesloten zijn. Erosie-gerelateerde ontheemding kan daarmee een bepalend moment in iemands leven worden waarbij de thuisbasis weg is – niet alleen als een fysieke plaats, maar ook als emotionele ruimte. Daarom is de centrale onderzoeksvraag van dit proefschrift: wat betekent thuis voor door rampen ontheemde gemeenschappen en welke invloed heeft dit op hun menselijke (on)veiligheid, gezien de terugkerende aard van erosie van rivieroeveren en overstromingen en de beleidsmatig-politieke ambiguïteit van erosiebeleid?

Vanuit een historisch-structurele benadering van ontheemding door rampen worden de gevolgen ervan in de context geplaatst van langetermijn crises in de regio en de aanpak daarvan. Het onderzoek is gericht op de psychosociale en politieke (on)veiligheid van de getroffen gemeenschappen binnen de achtergrond van Assam als grensregio. Daarbij is een driedelige benadering van thuis gekozen: als idee en materieel, als knooppunt van collectieve macht en identiteit en als een entiteit die op verschillende niveaus bestuurd wordt. De rol van macht, identiteit van de gemeenschap, handelend optreden en collectieve actie in diverse processen om een thuis te creëren staan hierbij centraal. Bij deze benadering staat een politiek-emotionele opvatting van thuis op de voorgrond.

Ik ben teruggegaan naar Assam om het onderzoek voor dit proefschrift te doen. Door mijn bekendheid met de regio, de bevolking en cultuur en mijn ruime ervaringen met erosie en door overstromingen getroffen gemeenschappen tijdens mijn jeugd en door de tien jaar dat ik daar als onderzoeker werkzaam was voor ik aan dit onderzoek begon, was ik er als onderzoeker thuis, al waren er wel enkele ethische en praktische uitdagingen. De deelnemers aan dit onderzoek zijn twee gemeenschappen die getroffen zijn door rampen, en medewerkers van overheidsinstellingen en aan de overheid gerelateerde organisaties op verschillende niveaus van het bestuurlijke labyrint van de rampenbestrijding in Assam. De twee gemeenschappen waarmee ik heb gewerkt hebben zich begin jaren 2000 zelfstandig gevestigd op ongebruikte stukken grond of grond van de overheid nadat ze

door erosie ontheemd waren en na herhaalde blootstelling aan overstroming en erosie. Zij behoren respectievelijk tot de Koch-Motok-gemeenschap in Chabua (district Dibrugarh) en de Mising, een tribale (inheemse) gemeenschap in Guwahati (stedelijk district Kamrup). Ik heb een reflexieve, etnografische benadering van het veldwerk gekozen en gebruikgemaakt van een thematische analyse. Metaforen, herinneringen, participatieve observaties, etnografische inhoudsanalyse, veldaantekeningen en analyse van het politieke discours hielpen om de herinneringen van de deelnemers te verkennen en hun ervaringen op te tekenen. Het onderzoek is gebaseerd op 30 (meervoudige) diepte-interviews, 21 gestructureerde interviews, 117 teksten met vragen en antwoorden in het parlement van Assam en 5 beleidsdocumenten over rampen en landrechten in India en in Assam. Daarnaast is een breed scala aan grijze literatuur geraadpleegd.

Gemeenschappen die zelfstandig herintegreren proberen hun thuissituatie te reproduceren door aandenkens zoals planten, meubels, culturele gebruiken en rituelen uit hun vroegere huizen mee te nemen naar de nieuwe locatie. Zulke aandenkens hebben niet alleen een emotionele, maar ook een economische en sociale waarde. Het idee van thuis verschilt per generatie en is het gevolg van het proces van ontheemding, hervestiging en herintegratie dat generaties lang plaatsvindt. Het begrip thuis heeft daarom verschillende betekenissen en herbergt verschillende ervaringen voor de verschillende leden van een familie en een zelfstandig geherintegreerde gemeenschap. Het wordt bepaald door factoren zoals de leeftijd van de ontheemde, door gender, sociale achtergrond, hoe lang mensen op de achtergelaten en nieuwe locatie gewoond hebben, hoezeer ze eraan gehecht waren/zijn, etc. Daarnaast hebben de deelnemers aan het onderzoek een tweezijdige relatie met hun status van ontheemde door een ramp. Aan de ene kant geeft hun identiteit als ontheemde ze bepaalde rechten, maar aan de andere kant betekent deze identiteit in het dagelijks leven een verlies aan waardigheid.

De getroffen gemeenschappen doen verschillende dingen om staande te blijven in het labyrint van het erosiebeleid. Ondanks machtsverschillen binnen een gemeenschap, is hun aanpak essentieel om een nieuw thuis te creëren tijdens en na de ontheemding door collectief maar plaatsgebonden handelend optreden. Belangrijke kenmerken zijn vasthouden aan populaire uitdrukkingen zoals 'zonen van het land'; strategische (on)zichtbaarheid; gezamenlijke voorbereiding op rampen zoals het vormen van verkenningseenheden om al op zoek te gaan naar land voor er sprake is van permanente ontheemding; en het combineren van een etnische gemeenschapsidentiteit met een rampgerelateerde identiteit (zoals 'inheems door een ramp getroffen volk'). Door herhaalde ervaringen met rampen gaan ontheemden risico's nemen, zoals het wonen in vanuit milieu-oogpunt kwetsbare delen van een stad met de dreiging om als illegale bewoner uit hun verblijfplaats gezet te worden. Al deze strategieën helpen de gemeenschappen om te gaan met de dagelijkse psychosociale en politieke onzekerheden. Deze strategieën benadrukken echter ook hun kwetsbaarheid als personen die minder zichtbaar zijn binnen formele kaders voor rampenbestrijding. Zelfstandige herintegratie is een vorm van plaatsgebonden handelend optreden die tijdelijke menselijke veiligheid biedt in plaats van een duurzaam gevoel van zekerheid.

In het overheidsbeleid rond erosie ligt de nadruk te veel op de fysieke aard van het gevaar. De overheid speelt een actieve rol bij het beslissen wie huiseigenaar is na de ontheemding door erosie. 'Inheemse' door erosie getroffen gemeenschappen zonder land krijgen voorrang bij de herintegratie. Dit betekent uitsluiting van of geringere aandacht voor gemeenschappen die als niet-inheems

worden beschouwd. De identiteit van de getroffen gemeenschap speelt dus een essentiële rol bij het bepalen van toegang tot herintegratie en steun van de overheid na ontheemding door erosie. Daarom dragen langetermijnrampen zoals erosie en overstromingen in het geval van Assam bij aan diverse vormen van etnonationalisme.

Hoewel gemeenschappen die te maken hebben met langetermijnrampen kampen met ernstige verarming door de ramp en vermoeidheid als gevolg van generaties lang leven met erosie en overstromingen, worden zij ook gestimuleerd om in actie te komen, om hun traditionele genderrollen te doorbreken en initiatieven te nemen om weg te gaan uit permanent door rampen getroffen gebieden. Dit gaat gepaard met een verlangen naar een leven in de stad vanuit het idee dat steden betere mogelijkheden bieden voor levensonderhoud. Dit betekent dat door rampen getroffen gemeenschappen uit de plattelandsregio's van Assam meer en meer behoren tot een nieuwe groep slachtoffers van rampen uit de stedelijke lagere klasse (en soms lagere-middenklasse) die is opgenomen in de informele economie van India's stedelijke centra. Chronische rampen en ontheemding leiden daarmee tot rampgerelateerd verlies van bezit en intergenerationale verarming. Hierdoor ontstaat een klasse van semi-stedelijke en stedelijke armen die als half- en ongeschoolde arbeiders onderdeel gaan uitmaken van de stedelijke economieën van India.

In dit proefschrift wordt het verband tussen emotionele en psychologische ervaringen van een thuis en de praktijk van menselijke (on)veiligheid explicieter gemaakt. Uit het onderzoek blijkt dat bij rampen ook gedacht moet worden aan het verschijnsel informele ontheemding zoals bestudeerd in dit proefschrift. Dit valt vaak buiten de formele rampenbestrijding. Uit de observaties blijkt dat de verschillende betekenissen van thuis die ervaren worden door de zelfstandig geherintegreerde gemeenschappen intrinsiek en continu worden vormgegeven door machtsverhoudingen tussen de overheid, de machtselites en de zelfstandig geherintegreerde gemeenschappen (die ervaring hebben met rampen); en door het plaatsgebonden handelend optreden van de gemeenschap met betrekking tot haar plaats in de hiërarchie van de sociale structuren van voor de ontheemding. Hierdoor verandert het (niet) creëren van een thuis na ontheemding in een politieke daad. De beleving van menselijke (on)veiligheid door gemeenschappen wordt gevormd, verminderd of vergroot door de combinatie van deze machtsverhoudingen en hun handelend optreden.